

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за доцент в ПУ „Паисий Хилендарски”, филиал Кърджали

с единствен кандидат д-р Иван Георгиев Илиев

Рецензент: проф. дфн Искра Христова-Шомова

Д-р Иван Илиев участва в конкурса със значителна по обем научна продукция: 4 книги, излезли от печат, 37 статии (на български, руски и английски) и хабилитационен труд в обем от 529 страници.

Публикациите на д-р Илиев са не само много на брой, а са и разнообразни по отношение на обектите на изследване. Те показват широкия кръгзор на автора и многоаспектността на неговите лингвистични интереси. Обща особеност на трудовете на д-р Иван Илиев желанието да се анализират и обяснят специфични особености на езика, като се потърсят пораздащите ги причини и се систематизират всички техни проявления. Поради желанието си за всеобхватност при анализа той съчетава синхронния и диахронния подход в изследванията си, като търси историческите им корени, за да проследи развоя им и да систематизира проявленията им в даден исторически момент. Иван Илиев е лингвист, който вижда цялото многообразие от езиковите явления и умее да открива интересните и недостатъчно обяснени особености на езиците. Характерна особеност на неговите трудове е желанието да открие пораздащата причина на езиковите факти в дълбинната структура на езика. Така той успява да покаже, че привидно разнородни явления в различни езици са прояви на една и съща пораздаща причина. Основното поле на неговите интереси е старобългарският език, но като историк на езика той има солидни познания и по българска диалектология, както и отлична подготовка по обща лингвистика, особено по езикова типология. Тук несъмнено си личи школата на проф. Иван Добрев. В неговите трудове се разпознава езиковедът със засилен интерес към общолингвистичните проблеми.

Приносите на д-р Иван Илиев са в няколко основни научни области: старобългарски език, история на българския език, българска диалектология, обща лингвистика. Най-напред ще се спра на неговите изследвания по въпросите на относителните местоимения в българския език. Това е тема, над която той е работил системно в продължение на много години, повече от десет, тъй като първата му публикация е от 2000 г. На нея той е посветил 15 статии и хабилитационния си труд. Трудът започва с обширен теоретичен увод, посветен на езиковата типология и на понятията атрибуция и релативация и техните проявления в различните езици. За да се

подчертае общолингвистичният характер на тези явления, са приведени многобройни примери от различни езици от различни езикови семейства. Желанието на автора е да представи явлението на широк фон, но ми се струва, че частите, отделени за ергативните и други неиндоевропейски езици с многобройни примери на кабардински, тагалски, абарски и пр. някак натежават за сметка на индоевропейските и биха могли да се представят по-сбито. В тази част са представени различните типове релативация в езиците, като е проследена еволюцията на явлението и е показано, че относителното подчинение е само един от начините за нейното реализиране. След това въведение авторът се заема с анализ на относителните местоимения в български и тяхната еволюция. В началото на своето изследване той посочва, че „модалността е неотделимо свързана с относителността” (с.), а в отделна глава разглежда модалните разширители при относителните местоимения, както в старобългарски, така и в съвременните славянски езици. С приведен богат материал той убедително доказва, че разширителите при местоименията (показателни, въпросителни или неопределителни), които правят от тях относителни местоимения, имат модален характер с условно значение. Така той показва генезиса на релативността и изяснява типологично общото в дълбинното пораждање на езикови явления, различни на повърхността. Със задълбочения поглед на вещ езиковед той показва и друга характерна особеност на езиците: за всяка функция има набор от синонимни изразни средства, като някои са по-чести, но никога не са единствени. Многообразието от модални разширители, които изследователят разглежда показва богатите синонимни възможности, които реално съществуват и винаги са съществували при релативността в историята на българския език и на останалите славянски езици. В труда са разгледани не само относителните местоимения за лица и предмети, а и относителните местоимения за признаци, за притежание, за количество и размер, относителните местоимения от неутрален среден род, които досега почти не са изследвани в исторически план. Приведен е богат материал от старобългарски и среднобългарски книжовни паметници, от български диалекти и от славянските езици. В цялото изследване той не се задоволява с изброяване на фактите и с представяне на обемния материал, събиран от него продължително време, което само по себе си би било немалък принос, а търси системата и общата пораждаща причина на разнородните явления в дълбинната езикова структура. Трудът на Иван Илиев за относителните местоимения и релативността в историята на българския език е значителен принос не само за осветляване на този въпрос, а и като лингвистичен труд, който съчетава изчерпателността по отношение на материала със задълбочения анализ. Радостно е, че с

този недоизяснен въпрос от историята на българския език се е заел изследовател с качествата на Иван Илиев, който е създал образцов езиковедски труд, който ще ползва мнозина учени след него.

Много интересна и приносна в тълкуването на фактите е неговата статия „Към въпроса за така наречените вътрешни допълнения“. В нея той отново търси дълбинната поражаваща причина за явлението, като посочва паралели с ергативната структура и стига до прастаро състояние на езика от времето на активната структура на праезика. Тълкуванието му е и задълбочено, и убедително и показва колко древни особености на езиците могат да се съхранят в продължение на хилядолетия.

Друга област на изследователските интереси на д-р Илиев е историческата лексикология, като тук се откроява неговото многоаспектно проучване на епитетите в произведенията на писателите от XIV-XV в. На тази тема е посветена неговата докторска дисертация, една от книгите му, като и няколко статии. Въз основа на обемист материал, извлечен от произведенията на Патриарх Евтимий, Киприан, Йоасаф Бдински, Григорий Цамблак, Константин Костенечки, Димитър Кантакузин, Владислав Граматик, който съдържа именни словосъчетания от съществително, съпътствано от прилагателно или причастие (или прилагателни и причастия), които могат да бъдат определени като епитети, той прави класификация по различни признаци. Основната класификация е според определяния обект: Бог в трите му ипостаси, Богородица, ангели, светци, владетели, народ, воители, близки роднини, други персонажи, животни, предмети. Тя до голяма степен е продиктувана от самия материал. Вижда се, че, както може и да се очаква от темата на произведенията, в нея централно място заемат основните християнски понятия, а останалите определяни обекти имат маргинална и епизодична роля. При анализа на материала се проследява и обхватът на съчетаемостта на епитетите, като се посочва кой епитет с кои определяеми се свързва. По-нататък авторът систематизира събрания материал въз основа на лингвистични критерии: според характера на употребите (нормативни, постоянни, индивидуални), според отношението на автора, според морфемния състав.

Изследването съдържа и словообразователен анализ на епитетите. До голяма степен дадената класификация според словообразователните модели е информативна общо за словообразуването на прилагателните през разглеждания период. От данните в дисертацията се вижда, че все повече се утвърждават продуктивните словообразователни модели, които изместват непродуктивните, като най-засилена е употребата на наставката **-ЪНЪ**. При двукоренните епитети са разграничени

структурните типове – прилагателни, разширени с лимитационна морфема, прилагателни, производни от словосъчетания, прилагателни, производни от сложни съществителни, като са посочени и гръцки съответствия, извлечени от речници (главно на Миклошич, Бончев и Срезневски), което е правилно, защото голяма част от тях са директни калки, а останалите са създадени въз основа на гръцки образци. Този подход на автора показва, че той възприема оригиналните средновековни български творби в нейния контекст - преводната литература, и възприема средновековната българска култура в нейния контекст – византийската култура. Представени са и етимологичните гнезда от сродни епитети, образувани в повечето случаи по сходни модели. Авторът разглежда и стилистичната функция на различни словообразователни форманти, но за да се достигне до стилистиката на епитетите, е необходимо те да бъдат разгледани в по-широк контекст – на израза, на пасажа, на цялата творба. Направен е и опит да се характеризира индивидуалната авторска употреба на епитетите, но с чувство за реализъм, без да се стига до пресилени изводи.

Кандидатът има приноси и в изучаването на старобългарския език от най-ранните паметници, преди всичко в областта на местоименията. Много находчива е и неговата идея за създаване на старобългарски фразарий, който може да бъде основа за изучаването на старобългарския език с подход, близък до подхода на изучаване на живите езици. Той има интересни изследвания и върху среднобългарски паметници, преди всичко върху Лаврентиевия сборник.

Друга област, в която Иван Илиев има приноси, е българската диалектология, по-специално изследването на източнородопските говори. Неговите диалектоложки трудове са обвързани и с исторически анализ на етническия състав на областите, както и на периодите на заселване на различните групи население. Извън тези няколко статии по диалектоложки проблеми, всички негови трудове показват отлично диалектоложка подготовка и задълбочен анализ на явленията в българските диалекти.

Оригинален принос в областта едновременно на общото езикознание и на изследването на българския език е книгата на Иван Илиев „Падеж и вокативност”, в издание билингва на български и на английски. Първата глава на труда е посветена на въпросите на падежите и езиковата типология, а във втората глава се разглежда проблемът за вокативността и по-конкретно на вокативността при прилагателните в български.

Две публикации на кандидата са посветени на въпросите на славянската етнонимия. В статията „За названията на едно от седемте славянски племена”, написана

с богата ерудиция и познаване на широк кръг източници, той изказва предположение, че в литературата едно от славянските племена, създали българската народност, е било наричано *дунавци*. Негов принос в областта на епиграфиката е разчитането на много интересния надпис със заклинание, писан върху амулет (оловна плочка) със смесица от глаголица и кирилица.

Д-р Илиев има принос и в преподаването на български език на чужденци. Той е автор на учебник по български език за корейци (в съавторство с У. Ким). Две негови интересни статии (също в съавторство с У. Ким) са посветени на въпроси от историята на славистиката, по-точно на славистичните проучвания в Азия и Далечния Изток, за които малко се знае в България. Това са статиите „Палеославистиката в Азия” и „Българистиката в Корея и Далечния Изток”.

Общата оценка за трудовете на д-р Иван Илиев е, че те са дело на езиковед с респектираща ерудиция както по отношение на първичните източници, така и по отношение на научната литература, с отлично познаване на старобългарското и особено на среднобългарското книжовно наследство, а също и на българските диалекти, особено на родопските. Тези свои знания той съчетава и с много задълбочените си общолингвистични познания, особено по отношение на езиковата типология. Но главното негово качество е творческият му подход, оригиналната му мисъл, способността му за задълбочен и нестандартен анализ. Убедено препоръчвам на уважаемото жури и на почитаемия научен съвет да присъдят на д-р Иван Илиев научното звание доцент и смятам, че за Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” е щастие, че в него преподава толкова сериозен учен.

29.05.2011

